

## **Ingeborg Refling Hagen**

**- og noen av kvinnene rundt henne**

**- av Svein Gundersen**

8. mars i år fant vi til vår store overraskelse et bilde av Ingeborg Refling Hagen på facebooksidene til datteren vår, Hanna Høie, som nå er bosatt i Sverige. Over bildet sto en oppfordring om å markere dagen ved å sette inn et profilbilde av et kvinnelig forbilde. Under bildet sto følgende tekst:

”Detta är Ingeborg Refling Hagen, norsk författarinna och aktiv antifascist. Hon var uttalad antifascist innan kriget, och skrev bland annat dikt om kampen mot Franco i Spanien. Då nazisterna ockuperade Norge 1940 gick hon med i motståndsrörelsen, och gav bland annat ut en illegal tidning fram tills hon blev gripen av Gestapo i slutet av 1941. Hon satt i fängelse i över två år, blev torterad tills hon var nära döden flera gånger men sa aldrig ett enda ord. Eftersom nazisterna avrättade tillfälligt utvalda män med familjer som hämd då en av hennes kollegor från motståndsrörelsen friades av sina kamrater, valde hon att inte rymma, även om det fanns långtgående planer på att få ut henne ur fängelset. Delar av fängelsevistelsen var hon så sjuk att hon var inlagd på sjukhus. Hon blev frisläppt 1944 genom att lyckas spela galen. Efter kriget ägnade hon sin tid åt att utbilda unga människor, enligt Ingeborg var fascismens värsta fiende levande kultur och ett utbildat folk. Hennes hem i den lilla orten Tangen där hon själv vuxit upp utvecklade sig till någon sorts konstnärskollektiv, där dörren alltid var öppen och det alltid bodde så många unga människor som det var möjligt att klämma in. Det är Ingeborg jag har att tacka för min existens, det var i hennes hem mina förälder träffades, och det var där jag fick min första politiska skolning. Ingeborg dog 1989, och jag är evigt tacksam att jag fick lära känna och älska henne.”

Disse linjene summerer raskt opp noe av det Ingeborg Refling Hagen har stått for som politisk menneske. Med et langt liv, fylt til randen av arbeidsoppgaver, kom livsverket hennes til å favne vidt. På sin særegne måte ruver hun i norsk arbeiderbevegelse, i norsk kulturliv og skolehistorie; likevel er det først og fremst som kunstner og forfatter hun vil bli husket. Livet og diktningen hennes var fylt av kamp mellom mørke og lys: klassekamp, kamp mot fascisme og nazisme, kamp mot storkapitalen, for ytringsfrihet, menneskeverd, kultivering av menneskesinnet, framtidstro. Da Tore Lahn, Svein Hellesøy og undertegnede for noen år

siden laget en utstilling om Ingeborg Refling Hagen, fikk den den talende tittelen *Jeg foretrekker lyset. En dikter – et århundre*.

Jeg foretrekker lyset  
Da ser en faren stor,  
Men øyner håp i "ENHET"  
Og tror på hjertets renhet  
Som vil ett – LIV PÅ JORD.

*(Fra Jeg foretrekker lyset, 1962)*

Ingeborg Refling Hagens er mest kjent som poet, men har også skrevet romaner, noveller, barnebøker, artikler, brev, litterære analyser... diktningen spenner fra menneskets uhyggeligste sider til lovprising av skaperverket og livet, fra etiske og religiøse problemstillinger til humoristisk folkelig fortellerkunst, fra enkeltskjebner til samfunnsanalyser, fra konservativ verdianskuelse til revolusjonær stillingtaken, fra ekstatisk poesi til nøktern prosa, fra filosofiske betraktninger til jordnære skildringer av livet. Til tross for at hun var enormt populær i mellomkrigstida, både som forfatter og oppleser, og var den første forfatteren som brukte hedmarksdialekten i bøkene sine, har ikke forfatterskapet fått den plassen i Hedmarkslitteraturen som det etter mitt skjønn fortjener. I enkelte antologier er navnet hennes tilogmed utelatt.

Kanskje kommer det av at hun ofte framsto som kjerringa mot strømmen, hun passet ikke alltid inn, skrev dikt utypiske for sin tid, sa de feile tingene til feil tid, fulgte ikke trendene, var for alvorlig der hun skulle ledd, bastant der hun skulle vært forsiktig; sosialist, men kristen; moralist, men tolerant; opptatt av solidaritet mellom folkene, men fokusert på det enkelte individ; internasjonalt orientert, med kjærlighet til nasjonen. Og det verste av alt: hun brød seg ikke om hva folk sa, som da hun nektet å ta imot Teskjekjerringprisen... eller det kom en journalist hun syntes stilte for banale spørsmål, da kunne hun provosere bevisst... slik kunne jeg fortsatt! Ingeborg gjorde det hun mente var rett der og da, og brukte ikke for mye tid til å gremme seg over eventuelle feilvurderinger eller dalende popularitet, hun hadde for travelt til det.

Denne ubøyeligheten gjaldt også forfatterskapet. Modernismens korthogde presise dikt var toneangivende, hun skrev lange dikt, ofte formet som monologer eller dialoger – selv nevnte

hun Robert Browning som et av sine forbilder i denne sammenhengen, og som romantikerne står hun nær folketradisjonen, med bruk av gjentakelser og omkvæd.

Jeg har valgt å la det følgende bli en personlig beretning om mitt møte med Ingeborg Refling Hagen, gir så en biografisk skisse, og siterer underveis fra diktene hennes. Fordi årets utgave av *Gammelt frå Stange og Romedal* skal fokusere på kvinnehistorie, omtaler jeg til slutt Ingeborgs søstre, og drar fram noen av kvinnene som har vært knyttet til virksomheten hennes på Tangen, kvinner som har hatt sitt virke i regionen, og som har vært med å prege og utvikle kulturlivet her.

### **Første møte med Ingeborg**

Ingeborg Refling Hagen slo seg etter krigen ned på *Fredheim*, barndomshjemmet på Tangen, og etter forespørsler åpnet hun huset for ungdom, som søkte til henne for å lese og lære. De kom fra forskjellige miljøer, og fra mange kanter av landet. Fredheim ble et læresenter med stor kraft. Ungdommene kom for å lese og lære, de satset arbeidskraft og engasjement, gjerne år av livene sine – og satt igjen med en uformell, men solid kunst- og kulturutdanning. Som eksempel på hvordan man kunne havne på Fredheim, forteller jeg min egen historie. Den viser noe om Ingeborg Refling Hagens menneskelige engasjement og kulturpolitiske bevissthet, og hennes evne til å inspirere.

Da jeg gikk på gymnaset i Molde, var jeg med i styret i syv organisasjoner og leder i tre av dem. Jeg var med miljøer som organiserte den første støttegruppen for ANC i Norge, grunnla fredskontor, SUF, avholdslosjer, Kaffistovas venner, spilte teater... Gjennom dette engasjementet kom jeg i kontakt med noen av militærnektene på Hustad leir. Sammen gjennomførte vi flere aksjoner: påskevake på torget i Molde, påskemarsj mot atomvåpen fra Hustad leir til Molde – det er nesten seks mil, vi gikk om natten og ingen så oss, men vi ville frelse verden og slet oss fram. Flere av sivilarbeiderne hadde vært i kontakt med Ingeborg gjennom noen jenter de var blitt kjent med på lærerskolen på Hamar, og var begeistret for arbeidet hennes. De fortalte, og vi startet opp ennå mer aktivitet i Molde – ukentlige lesegrupper, gjestespill, planla Norges første poesifestival...

I siste gym skulle jeg delta på et møte i Folkereising mot krig i Oslo, og bestemte meg for å stoppe underveis, og om mulig få treffe denne forfatteren jeg hadde hørt så mye om. Jeg skrev til Ingeborg Refling Hagen, og ble ønsket velkommen. En tidlig morgen gikk jeg av toget på

Tangen stasjon, spurte meg fram, og banket med ærefrykt på inngangsdøra til *Fredheim*. Det første jeg fikk se av den berømte forfatteren, var bakenden – hun lå på kne i gangen og skurte golvet. Det var nemlig fredag, og fredagsrengjøringen tok man alvorlig i dette huset. Da var det ennå tidligere opp enn vanlig, så ikke rengjøringstiden skulle spise for mye av lesetiden. Men det var først senere jeg fikk kjennskap til husets strenge regime. Denne dagen ble jeg vist inn i stua, en kaffekopp ble stukket til meg, og forfatteren ba meg vente til hun var ferdig med vasken.

Å komme inn i stua på Fredheim, var en opplevelse som nærmest var sjokkerende. Dette var på midten av 1960-tallet, i de oransje gardinenes og brune veggens tid. Men her var alt hvitt, og dekorert med blomsterranker, det var enkelt, samtidig føltes det som en overdådig prakt. Jeg beveget meg forsiktig rundt i denne eventyrlige og litt fremmede verdenen jeg var satt inn i. Ikke lenge etter entret forfatteren stua, og mer overveldet skulle jeg bli. Et par brødkiver på et fat, for jeg måtte jo være sulten – og så spurte Ingeborg om jeg hadde lest *Samfunnets ulykkelige* av Victor Hugo. Jeg måtte svare benektende, men det var en bok jeg som militærnekte burde kjenne, så hun satte i gang med å lese den for meg. Etter noen timer ropte hun på assistanse, og en ung jente kom ned trappa. Det var min senere kollega Kristin Lyhmann, som nå fortsatte å lese side etter side av Victor Hugos udødelige roman. Høyt – for meg, bare for meg. Jeg følte meg bæret, og jeg ble grepet. Jeg husker også at jeg ble imponert over at Ingeborg sanset når jeg ble trøtt. Da tok vi en pause, jeg ble sendt opp for å hvile, før det bar ned i stua igjen, til ny lesing og nye opplevelser.

Da jeg neste morgen, meget omtumlet, dro avgårde til stasjonen og følgende møtevirksomhet, hadde vi bare 50 sider igjen av romanen. Jeg fikk boken med meg. Inntrykkene fra dette døgnet slapp ikke taket, så mye kunnskap, engasjement, vilje, varme... Jeg bestemte meg for at dette miljøet ville jeg se mer på. År med lesing, teater- og forlagsarbeid, og et nært samarbeid med Ingeborg fulgte.

### **Lærestedet Fredheim**

Kulturarbeidet på Fredheim var jordnært. Hånd i hånd med lesing og studier gikk det praktiske arbeidet, med tildels tunge plikter for de som bodde der. Først og fremst tok lesing og teaterarbeid tiden vår. Samtaler, diskusjoner, litterære og sceniske analyser fylte dagene. Jeg fikk dessuten gleden av (og jobben med!) å bli Ingeborgs forlegger; fredsarbeid og kulturpolitiske aksjoner ble også en del av virkeligheten. Ved siden av det praktiske arbeidet

med fredagsvask, oppvask, snekring av kulisser.. og om høsten sto matauk i sentrum, med bærplukking, lusing av åkeren mm.

Arbeidsdisiplinen på Fredheim var det ikke noe å si på. Opp kl 6, et kvarters bevegelse før morgenlesingen startet 6.30. For min del ble det mye skulk mht morgengymnastikken, og jeg kom luskende for sent til morgenlesingen mangen en gang. To timer senere var det frokost, og så spredtes vi til dagens allehånde individuelle gjøremål: rollearbeid, innøving av tekst, forlagsarbeid, scenografiarbeid, brev- og søknadsskriving, lekselesing, middagsforberedelser, for enkelte skolegang. Rundt non var det etter landsens skikk middag. Felleslesingen startet igjen i 17-18-tiden, og varte til 22.

Om natten lå vi på hyller og avlukker, på gamle vatt-tepper og madrasser – og det var sikkert fordi vi var så slitne at vi i det hele tatt fikk sove. Men lære gjorde vi. Lesingen på Fredheim var oftest tematisert, om det da ikke kom melding om en bok vi absolutt burde lese med det samme! Et år kunne vi konsentrere oss om Dostojevskij, et annet om Danmarks gullalder, det kunne være Dante eller arven etter Comenius eller norsk samtidsdebatt – jeg husker at vi diskuterte Bjørneboe og en bok som *Bazarovs barn* av Kaj Skagen så fillene føk.

Mandagene dro Ingeborg til Oslo for å lede lesegrupper på Deichmannske bibliotek, og torsdagen var ”åpen dag” på Fredheim, da var det sang, høytlesing og teaterarbeid med barn om ettermiddagen, dramalesing for voksne om kvelden. Et år sto Shakespeare på planen, et annet år kunne det være gresk tragedie eller Ibsen – vi var gjennom litt av et pensum.

Det var artig å samarbeide med Ingeborg, hun kunne finne på uventede ting. Da hun før krigen samlet inn penger til utsmykningen av Stein skole, hadde hun holdt så mange foredrag og opplesningskvelder at hun mente navnet hennes var oppbrukt som attraksjon. Hun visste råd, utkledd i dress opptrådte hun som den russiske forfatteren Mitja Bulba, publikum strømmet til denne spennende begivenheten, og med mørk stemme, liggende på en divan, leste Mitja Bulba på gebrokkent norsk fra sitt forfatterskap. Ingeborg var en god skuespiller, noe Bjørn Bjørnson også hadde oppdaget, da han før krigen tilbød henne plass i staben på Nasjonalteatret. Fordi hun ustanselig trengte penger til Stein skole og ikke kunne håpe på flere bokutgivelser i året, spilte hun også rollen som den unge forfatteren Inge Borg, og fikk under dette navnet utgitt flere barnebøker på Tiden forlag. Hun hadde møter med sin egen forlegger, som ikke gjennomskuet henne, og takket i forordet ”Ingeborg Refling Hagen for

hjelp med språk og stil". Inge Borg ble både fotografert, tegnet og intervjuet i Arbeiderbladet, og honorarene gikk, som alle tilgjengelige ressurser gjennom flere år, til Stein skole. Av og til stakk noe av denne gamle rampen fram i henne – som da vi på 1970-tallet organiserte den såkalte "Kinck-aksjonen" for å promovere Kincks diktning. Ingeborg var ikke snau, hun planla at vi skulle skjære løs Kinckbysten som står utenfor Deichmannske bibliotek i Oslo, hun ville gjemme den under senga. Bysten skulle ikke dukke opp igjen før de utsolgte bøkene til Kinck ble trykket opp igjen... nesten synd at sjåføren fikk kalde føtter og trakk seg.

### **Gjestelærere**

Innimellom fikk vi besøk av studiegrupper og lesesirkler på Fredheim, samlinger som ble inspirasjon for oss på huset også. Og det kom jevnlig spennende gjester til gards... folk fra menigheten, nysgjerrige sambygdinge, gamle håndverkere fra Stangebygda, snekkeren som ikke ville opp på tunet når det var dansker i huset (nærmere 200 år etter dansketiden!). Jeg har humret over vitser og usannsynlige fortellinger fra fortid og nåtid, det var nesten som å være tilstede i miljøet Ingeborg beskrev i *Møllekammerset* (under pseudonymet Hans Haga). Eller Ingeborgs kunstner venner kom på besøk – det kunne bety samtaler med Eivind Groven om renstemming og folkemusikk, høre Ivar Lo-Johansson berette om svensk arbeiderlitteratur, Dagfinn Wærenskiold snakke om kunstnerne i Ekebergkolonien, Gunnar Jansson fortelle om Ekebergkoloniens oppsetting av Kincks drama på Majol-teatret, og komponisten Melvin Simonsen om det stormende samarbeidet mellom Ingeborg og skuespilleren Julian Strøm. Lillian Bye foreleste om minoritetsproblemer i Norge, Ruth Tellefsen fortalte om norsk teater, en budhistmunk om forholdene i Vietnam, Torleiv Bjørgum spilte hardingfele... Kunnskapene kom fra mange hold. Vi møtte størrelser fra arbeiderbevegelsen, Oddvar Nordli hadde hatt Ingeborgs søster som lærer og kom på besøk, Einar Gerhardsen og en omdiskutert skikkelse som Håkon Lie ville hilse på Ingeborg, kirke- og kulturminister Helge Sivertsen gjestet jevnlig forestillingene våre, det gjorde også Olav Dalgard. Akademikere og kunstnere holdt forelesingsrekker på huset: Edvard Beyer, Rolf Nettum, Kåre Langvik-Johannessen, Dagne Groven Myhren, Aslaug Groven Michaelsen foreleste i litterære disipliner; Kristin Lyhmann og Frøydis Alver i teaterhistorie, Olav Starheim og Ingrid Book i kunsthistorie. Ingeborgs forfatterkolleger kunne stikke innom, andre ringte, både i edru og ikke-edru tilstand. Det var fornøyelige, spennende og utfordrende år. Men hele tiden var det daglige arbeidet og de daglige rutinene på Fredheim prioritert, med justeringer i forhold til alt dette andre som kunne dukke opp.

## **Suttungteatret**

Suttungteatret begynte som ”husteater”, med oppførelser i stua på Fredheim, og hos andre som åpnet dørene sine for opplesingskvelder og gjestende forestillinger. Etterhvert ble teatervirksomheten flyttet ned på Tangen samfunnshus, og skuespillerne fikk ansvar for planlegging, regi, scenografi osv. Suttungteatret holdt til på Tangen samfunnshus i over 20 år (fra 1965 til rundt 1987 – ennå hender det at suttunggrupper arrangerer visninger der).

Vi spilte dramatikk av Wergeland og Kinck, og for å skape ”skole” for denne nærmest ubrukte dramatikken, spilte vi stykkene uten å forandre eller forkorte i teksten. Det var litt av en utfordring å få disse lange dramaene til å fungere på scenen. Vi måtte innhente kunnskaper, skolere oss. På scenen på Tangen samfunnshus sto begavete scenekunstnere side om side med de som nærmest var der av pliktfølelse, og stilte opp fordi de visste vi trengte mange aktører i de store Kinckdramaene. Alle fikk vi høre Stanislavskijs uttalelser om at det ikke finnes små roller, bare små skuespillere, og ingen tok lett på rollearbeidet sitt, teatret krevde innsatsvilje og seriøs satsing over tid. Og som Shakespeare sier i *En Midsommernatts drøm*: det er aldri dårlig, som kommer av hjertets enfold og ærbødighet. Så resultater ble det, og vi fikk gode omtaler i avisene. Publikum kom fra fjern og nær, det ble bl.a satt opp busser fra universitetsplassen i Oslo i forbindelse med forestillingene. Det hendte at vi spilte annen og lite brukt dramatikk: både Ibsen, H.C.Andersen, Jonas Lie, greske tragedier (oversatt fra originalteksten av Egil Kraggerud), Gunnar Heiberg, dramatiseringer av Trygve Andersen, Aslaug Groven Michaelsen og Ingeborg Refling Hagen har rullet over den lille scenen på Tangen samfunnshus. Men hovedfokus var Wergeland og Kinck.

Wergelandsdagen 17.juni var en viktig dag, også for teatret. Til denne dagen øvde mange av skuespillerne ved teatret inn større dikt og monologer av Wergeland, teatret laget en oppsetting til den lille utescenen på tunet på Fredheim, og en av Wergelands farser avsluttet dagen på scenen på Tangen samfunnshus. De store Kinck-forestillingene hadde premiere om høsten, så nær opp til forfatterens fødselsdag 11. oktober som mulig. 1. mai var også en merkedag for teatret, med egne program og forestillinger, og 17. mai ble skuespillerne sendt østlandet rundt for å holde taler og lese opp.

## **Hvordan ble virksomheten finansiert...**

Ingeborg hadde kunstnerstipend fra staten. Som vi vet, rekker ikke statens kunstnerstipend langt, likevel var det en base. Det var mange munner som skulle mettes. På Fredheim bidro vi

med arbeidskraft, ingen betalte noe. Mye av middagsmaten kom fra egen avling, det var utrolig hva den lille åkeren på Fredheim fremskaffet. Sommer og høst fikk vi overdådige grønnsaksmåltider. Vi var ellers nøysomme; havregrøt til frokost, mager brunost, pultost og hjemmelaget syltetøy var eneste pålegg; kjøtt fikk vi bare rundt høytidene, vann var hoveddrikk, ved siden av tynn kaffe, da. Men fredagsfrokosten etter husvasken gledet vi oss til, da var det luksus: egg til frokost, fulgt av varm sjokolade!

Ingeborg må ha vært presset mange ganger, men delte ikke økonomiske bekymringer med oss. Når folk prøvde å snakke ”fornuft” med henne, fnyste hun over alle som ville hjelpe henne å spare: døren på Fredheim hadde vært åpen for dem, og skulle fortsatt være åpen. Fredheim skulle stå for generøsitet og åpenhet, det motsatte av den gjerrige bondeånden hun harsellerte over i diktet *Gnierstev*:

På Li er det svært å vara  
Der fore dom folka vel.  
Der får du en dram nyss før du kjem  
Og en strast etter du fær.

Og kvinnfolka sliter og baser  
Og skramler i kopper og tinn.  
Så kløve dom brødet på midten  
og legg både ender åt skapet att  
- midt for nasan din!

*(Gnierstev, 1933)*

Innstillingen var en salig blanding av ”se til fuglene på marken...” og ”mange bekker små..”, en forvissing om at det til slutt ville gå rundt. Og det gjorde det, merkelig nok. Ved siden av kunstnerstipendet, bidro Stange kommune med noe støtte, meieriet og Fjogstadbutikken på Tangen lot oss få matvarer og melk på kreditt, det hendte at foreldrene til de som bodde på Fredheim sendte naturalier. Vi merket oss at Ingeborg hadde usynlige hjelpere, folk hun hadde samarbeidet med under krigen, og som ga henne det hun trengte av papir- og kontorvarer, hjalp med opptrykk av bøker osv. En annen hadde skobutikk, og sendte høst og vår et assortert utvalg sko, fra USA arriverte gamle ballkjoler i tyll og taft og blonder – fantastiske kostymer til 17.juni-stevnet, fra Finmark kom fisk, frosset i blokker. Glade var vi når vi fikk opplesings- eller foredragsoppdrag, da gikk honoraret til felleskassen. For ikke å



snakke om bestillingsverkene: originaloppsetninger til Husmannsdagene, Jernbanedagene, LO-kongressen, landsmøtene for Arbeiderpartiet, Folkets Hus, Norsk Bonde- og Småbrukerlag... da kunne meieriregningen betales før neste presserende faktura ankom huset.

Jeg har ofte lurt på hvordan Ingeborg kunne orke et slikt liv. Hun hadde selv valgt det, men likevel... hun var omgitt av mennesker hele dagen, også etter leggetid smatt folk inn på kammerset hennes for å få en privat samtale. Jeg tror svaret ligger i opplevelsene fra barndommens fattigdom og undertrykking, og ikke minst i gruen hun hadde erfart under krigen; det var en slags ”krigsskade”. Hun visste med seg selv at hun hadde overlevd fordi hun hadde hatt en kulturell ballast som holdt henne oppe, hun hadde plikt til å gi kunnskapene sine videre til de som kom etter henne, og hun trengte framtidstro.

### **Oppvekst**

Ingeborg Refling Hagen ble født på Tangen. 19. desember 1895. Faren Hans var møller, moren Johanne Hagen sto i tradisjonen fra Hauge og hadde kjent størrelser som Lars Skrefsrud og Anders Sandvig; hun var et dynamisk og kunnskapsrikt menneske, opptatt av religion, kultur, litteratur. Det unge paret satset friskt, og bygget Fredheim, et etter forholdene stort hus.

På Tangen ga Vik gård og brenneriet der arbeid til mange, og når lønningsdagen kom, ble endel av lønnen utbetalt som brennevin. Mennene kom hjem fulle og blakke. Johanne Hagen drev søndagsskole på Tangen, og ble en av pådriverne i avholdsbevegelsen på Tangen, og som i alle nordiske land, var dette arbeidet en viktig del av den gryende arbeiderbevegelsen. Fattige kvinner heklet og sydde, organiserte basarer og drev opplysningsarbeid, samlet inn penger til avholdslosjene. På Tangen fikk de bygget et forsamlingshus, det ble sentrum for virksomheten deres – og det står der ennå, nå som hjem og atelier for en av Stanges kunstnere, maleren Grethe Schei.

Etter en arbeidsulykke og følgende sykeleie døde faren, og moren satt igjen som eneforsørger for seks barn. Til tross for de vonde årene og fattigdommen som fulgte, forsvant ikke den åndelige rikdommen fra hjemmet. Johanne Hagen preget miljøet med sang og fortelling, hun fortsatte søndagsskolen, og oppdro barna, både egne og andres, til å kunne ferdes i alle miljøer. I svaret Ingeborg ga da hun senere ble spurt om å beskrive barndommens Fattige jul for et ukeblad, forteller hun litt om morens overskudd:

Fattig jul har jeg aldri kjent  
For mor hadde aladinsgaven  
Og henne tjente den mektige ånd  
Som henter juveler fra haven.

Anton og Matja var med oss til kvelds  
Og ringen vart vid omkring treet.  
Fattig jul har jeg aldri kjent  
Den stanste nok utafor léet.

*(Fra Fattig jul, 1956)*

Doktorgjelda etter mannens sykeleie tvang Johanne Hagen til å selge Fredheim, de tre eldste barna utvandret til Amerika, og de yngre fikk erfare tungt barnarbeid. Selv utholdt Ingeborg i en tre års periode harde forhold som barnepike i Newcastle, og de to småsøstrene ble barnarbeidere på gårder i Stange. Moren fikk til slutt Ingeborg hjem fra England, og til overmål muliggjort et halvt års skolegang for to av døtrene på Viken folkehøgskole. Ved siden av ufullført folkeskole, ble dette halvåret med *Skole og gode dager* Ingeborg Refling Hagens eneste skolegang.

Etter skoleoppholdet på Gjøvik, flyttet Ingeborg i 1914 til Oslo og begynte å arbeide i en melkebutikk. Pengene hun tjente, sendte hun hjem, så søstrene kunne få videre skolegang. I Oslo skolerte Ingeborg seg selv, og hun var flittig. Hun lånte bøker på Deichmann, smugleste i butikken i pausene, leste om kvelden, leste om natten. Krigen tok også på, hun var utslitt og syk da hun ble kjent med maleren Birgit Abrahamsen, som handlet i melkebutikken – og resten er historie. Birgit oppmuntret henne til å skrive, hun ble kjent med broren, lyrikeren Enok Abrahamsen, og kunstnervennene deres.

Det hører med til historien at begge småsøstrene til Ingeborg fikk lærerutdanning, og sammen med moren klarte de etter en tid å kjøpe Fredheim tilbake. De tre eldste søsknene klarte seg med tiden godt i USA, eldstesøster Louise ble aktiv i Norgeshjelpen, Hjalmar engasjerte seg i Furusetths arbeid for å sikre sjøfolkens rettigheter, og Gustav ble arkitekt, han tegnet bl.a flere kirker i det norske Amerika.

## Forfatter i Oslo

I 1920 ga Ingeborg ut sin første bok på Aschehoug, *Når elv skifter leie*. Boken fikk strålende anmeldelser. De første prosabøkene til Ingeborg er uhyggelige i sine mørke skildringer av det klassedelte livet på Hedemarksbygdene. I 1922 ga hun ut *Loke sår havre*, som avslører hvordan de fattige ble behandlet i legdsystemet. Det året ba moren henne om ikke å komme hjem til jul; bokens brennbare innhold hadde skapt lynsjestemning i bygda.

Etter en tid ble Ingeborg i stand til å kjøpe eiendommen Nordjordet på Ekeberg. Kunstnere og kulturarbeidere samlet seg rundt henne, Ekebergkolonien ble de kalt, og de satte spor etter seg på mange områder i norsk kulturhistorie.

Utvandrerdiktene som kom i begynnelsen av 30-årene gjorde Ingeborg til allemannseie. Med *Jeg vil hem att* fylte hun forsidene i samtidens aviser, og satte salgsrekord for lyrikksamlinger. Hun hadde selv vært i England, hun visste hva det var å slite alene, hvordan det var å bli usynliggjort, og hvordan det var å lengte hjem – hun satte ord på en sorg og en lengsel som mange kjente.

Jeg vil hem att, søster Anne!  
Jeg vil hem til gamlelandet for å dø.  
Jeg vil bæres ned gutua fra tunet vårt heme,  
Lesses varlig opp på kjerra til Johan og Per.  
Jeg vil kjøres gravbrud langs min barndoms landeveg  
Mens hengebjørka glitrer og heggeblomster sner.

*(Fra Jeg vil hem att, 1932)*

I samme diksamling står en liten fortelling: *I lyset fra Herrens hellige trone blir somme kjerringer ørende små*, med undertittelen *Et gammelt Hedemarkseventyr efter Eline Damsveen*. For hedmarkinger kan det være artig å få vite at Prøysen en gang sendte en av bøkene om Teskjekjerringa til Ingeborg, med tittelen fra hennes novelle som hilsen, og takket for inspirasjonen.

Ingeborg var ikke søndagsskolebarn for ingenting. Hun var oppdratt i en folkelig tradisjon, der gudstroen var de fattiges håp og vern, og gjennom hele livet fortsatte hun å hente inspirasjon, kraft og kunnskap fra bibelens fortellinger. Parallelt med at samtidens spørsmål

kalte på henne, ble inderlig religiøse dikt til, noen i høystemt form, som den ekstatiske diktskyklusen *Jeg har møtt en engel*. I *Marias bårsull* synger Maria for Jesusbarnet:

Snille Josef, tenkte du en unge var så liten?  
Se, i hule hånden min kan Jesu hode kvile.  
Her, rundt søte pannen din  
Skal tankens tornkrans tvinnes inn.  
Sov da, Jesusongen min, sov, og kvil deg lenge.

(*Fra Marias bårsull, 1934*)

Opplevelsen av barndommens utbytting og urettferdighet slapp aldri taket i Ingeborg, som til sin død var sosialist. Hun sluttet seg til arbeiderbevegelsen, kjente mange av miljøene, som folkene i *Mot Dag*, men det var Arbeiderpartiet som var var og ble hennes politiske hjem, og hun var hele livet knyttet til partiet som ”løftet småkårsfolk opp til verdige liv”. Hun hadde samarbeidet med skikkelser som Martin Tranmæl, Halvdan Koht og Johan Nygaardsvold, og så opp til dem hele livet. Hun skrev flammende kampdikt, og gripende historiefortellinger. I *Den gamle pioner* ser barnebarnet og bestefaren på 1. mai-toget:

Ja men bestfar, andre flagg er også røde?  
Ja, visst så –  
Men vårt er rødt av eget blod  
Itte fiendens,  
Det må du lære.  
*Det* er forskjellen, og den er stor.  
Alle mennesker er våre brødre,  
Et system er *det* vi kjemper mot.

(*Fra Den gamle pionér, 1937*)

Hun kunne svinge piskene over fattig og rik. Det vakte forargelse på Tangen at hun skrev om den gjerrige Ben-Oline, for de visste godt hvem det var, og det var ikke pent å bruke levende modeller når en skulle skildre styggedom og grådighet – folkesnakket pekte ut flere som modellen for denne skikkelsen. Eller hun kunne bruke satire, oftest gikk det ut over ”samfunnets støtter”, som i diktet *Fattigfolk kan itte stelle seg*, formet som en storgårdskones monolog, et dikt som ikke bidro til å gjøre henne populær i de bedre kretser:

Ja *det* har jeg sagt og det mener nå jeg  
At fattigfolk kan itte stelle seg.

For har dom et krøtter  
Så drekk dom opp mjølka  
Og har dom ei høne  
Så et dom opp egga  
Og har dom ei krone  
Så går a nå med.

*(Fra Fattigfolk kan ikke stelle seg, 1933)*

Ved siden av eget forfatterskap, alt praktisk arbeid som Ekebergkolonien medførte og engasjementet i arbeiderbevegelsen, var Ingeborg opptatt av å spre kjennskapet til to diktere hun elsket, og som hun mente vi verdsatte for lite: Wergeland og Kinck. Ekebergkoloniens litterære salonger med Wergeland og Kincks diktning på plakaten var vidgjetne, og hun fikk satt opp et av Kincks dramaer på Majol-teatret i Oslo.

I tillegg arbeidet hun i flere år for å realisere utsmykningen av Stein skole på Romerike, der barndomsvennen Erling Elverhøi var lærer. Hun hadde en visjon om at alle barn skulle oppleve skjønnhet, at det var en viktig del av oppdragelsen, og dermed framtida. Fondveggen i skolestua på Stein (iflg Reidar Aulie hans hovedverk), viser Wergeland på Vesle-Brunen, og et blomstrende landskap i fotefaret etter dem.

I 1936 fikk Ingeborg kunstnerlønn av Stortinget. Debatten rundt tildelingen var heftig. Bl.a raste C.J. Hambro mot tildelingen, og kritiserte bøkene hennes i avisene. Hun var kontroversiell politisk, i boken *Utenfor balkongen* fra 1936 hadde hun ifølge kritikerne fornærmet et annet lands statsoverhode (Mussolini), og et dikt som *Fortell oss hen vi kom frå* fra året før, hvor bestemor forklarer barnebarna om hvordan de er blitt til, var usømmelig lesing. Også her en liten kommentar: Louise fortalte mange år senere at Hambro hadde blitt svært flau da han under krigen fikk hjelp av henne i USA, og det viste seg at hun var Ingeborgs søster.

### **Mørke skyer**

I 1938 startet Ingeborg opp feiringen av Wergeland på fødselsdagen hans, og intenderte å gjøre 17. juni til en årlig festdag: Wergelands diktning som vaksinasjon mot fascistisk ideologi! Sammen med Halvdan Koht planla hun å gjøre 17. juni til offentlig flaggdag. Men fremover kom kampen mot fascisme og nazisme til å ta all hennes tid – videre arbeid med teater og utsmykking av skoler fikk vente. Spania sto i brann!

.....

Rop hensynsløst til alle sløve brødre  
At de har ansvar nå for det som skjer.

At det er våre barn og våre kvinner  
Vårt framtidsliv som det blir trampet på.  
At modersangen over Madrids vugger  
Må stilne av mens dødens klokke slår.

At ungdomsblod som flyt på barrikaden  
Er ild som tenner an en verdensbrann,  
Ifall du ikke stanser Tysklands nazi  
Og Judasånden fritt får gå i svang.

At det vi ofrer for å lindre nøden  
Det mures opp til festning for oss selv.  
For om vi så bor langt mot nord i verden  
Kan naziz leiehærer finne fram.

Ja, *er* her alt i hver en oppgitt tanke,  
I hver en selvgod trøst: ”Vi er for små”.  
De har en borg i hvert et lukket hjerte,  
i kalde sinn som klagen ikke når.

Nå sprøyter blod langs alle balustrader  
Der Spanias geranier badet seg i sol.  
Og folket roper: Frels oss, kamerater!  
Vi hører, ja! Vår tapre, spanske bror!

*(Fra Nå visner de røde geranier, 1937)*

Hun gikk i gang med trilogien *Tre døgn på storskogen*, en allegori som varslet om avgrunnen Europa sto overfor. Hun advarte mot det som holdt på å skje i dikt etter dikt, som taler og oppleser, som forfatter og agitator. En gruppe nazister fulgte henne fra møte til møte, og pisket opp stemningen. Bråket ble ikke mindre da hun ikke bare advarte mot Hamsun, Franco eller Hitler, men i *Spansk bondevise* lyste bann over paven:

Ding dang over Spanias land,  
Nå er det *bonden* som lyser *sitt* bann,  
Ringeren ringer

Kolvane svinger:  
*Bann! Bann!*  
*Bann* over adel og prestestand!  
*Bann* over *paven!*  
*Bann* over ham  
Som under det *hellige* Jesu-navn  
Forrådte og *myrdet* vårt fedreland.  
*Bann! Bann!*

Kolvane svinger,  
*Stormklokker* ringer,  
Det bær over ørken og høyder og hav.  
Det bær over sletter og daler.  
Arbeidsmann i fremmed land!  
Bonde! *Stans ditt oksespann!*  
*Nå vakner et land av dvale.*  
Hjelp Spania! Hjelp!  
(*Fra Spansk bondevise, 1938*)

Venstresiden tapte i Spania, Polen og Tsjekkia ble invadert, og ikke før var trilogien *Tre døgn på storskogen* ferdig, før andre verdenskrig kom til Norge. Ingeborg gikk straks inn i motstandskampen. Hun organiserte transport av flyktninger til grensen, og ga ut *Jøssingposten*, som under hennes ledelse ble landets største illegale avis. Like før jul i 1941 ble hun tatt av gestapo, og år med forhør, tortur og fengsel fulgte. Ingeborgs kamp fra sykesengen er skildret av legen Peter Holst i en tale han holdt til Ingeborgs femtiårsdag (talen er gjengitt i festskriftet som ble gitt ut til 85-årsdagen hennes). Senhøstes 1944 var tyskerne overbevist om at fange nr 2331 var sinnssyk og døden nær, og Ingeborg ble sendt i husarrest til Tangen – men de holdt henne under oppsikt.

Thomas Bjørge, som da var lærer på Mostu skole på Strandlykkja, og som loset flyktninger på et av strekkene mot svenskegrensa, hadde via Milorg formidlet pengestøtte til Johanne og Hilda fra Gustav og Louise i USA. Johanne døde i 1942, men Hilda fortsatte å bo på Fredheim, og kunne ta seg av Ingeborg da hun kom hjem. Thomas Bjørge fortalte ofte om sitt første møte med Ingeborg. Da han kom inn i stuen på Fredheim, så han et avmagret og sinnsforvirret menneske sitte i sofaen. Hilda gikk bort og hvisket noe til henne, og med ett ble dette avmagrete fugleskremselet normalt... en forvandling han aldri glemte.

## **Fred**

Etter krigen engasjerte Ingeborg seg i kampen mot dødsstraff, og samarbeidet bl.a med presten Kristen Skjeseth og læreren Thomas Bjørge. Hun hadde tillit til disse to, Skjeseth som hadde mistet to sønner – en i Spania, en i Tyskland, og Bjørge, som hadde tatt seg av familien hennes. Ingen forlag ville ha diktene. Med Thomas Bjørges hjelp fikk hun trykket dem opp:

Ved fangenskapet innsnevres rummet  
for et vesen.

Og det har staten rett til  
Så vidt den har grunn.  
Men dødsdom stanser tiden,  
Vår vei mot evigheten.  
En dødsdom er en Gudsdom  
Og brøde samme stund.

*(Fra Hva er forskjellen på fengsel og dødsstraff, 1945)*

Ingeborg hadde uhyggelige opplevelser bak seg, hun visste mer om menneskesinnets mørke enn de fleste, og opplevelsene fra krigen kom til å prege de valgene hun tok for resten av livet sitt. I *Den utvalgte transporten* gir hun ordet til en venn som hadde overlevet ufattelige forhold:

Det er ikke den ting  
Et menneske  
Ikke kan gjøre  
Mot et annet menneske  
Når det blir fritt  
Som dyret.

*(Fra Den utvalgte transporten, 1956)*

## **Kulturarbeid på Tangen**

Med bevisstheten om bestialitet og mørke vendte Ingeborg seg mot livet, og begynte sitt store kulturarbeid for og med barn og unge. Det var dette arbeidet ungdommene som kom til Fredheim, meg selv inklusive, fikk del i.

Hun flyttet vekk fra sin etablerte tilværelse som kunstner i Oslo, overlot eiendommen på Ekeberg til Grovenfamilien (der Eivind Grovens orgelhus nå står), bosatte seg i barndomshjemmet på Tangen og begynte et nytt kapittel av tilværelsen. Kulturarbeidet hennes



ble døpt Suttung av en av sykepleierne som hadde pleiet henne under krigen. Navnet er hentet fra norrøn mytologi, der det fortelles om jotnen Suttung som vokter skaldemjøden. Den som drikker av Suttungs mjød, blir enten vismann eller skald – men du må gjøre en innsats for å få tak i denne mjøden.

Krigen ble et motiv i diktningen, men hun snakket ikke om egen innsats, ære ville hun nødvendig ha. Til det hadde innsatsen vært for tung, og valgene for tøffe. En østtysk krigsmedalje ble lagt i en skuff, og ikke nevnt, det kan hende det var flere der. At hun hadde et annet syn på forholdene innen norsk motstandsbevegelse enn det som ble det offisielle, gikk hun også sjelden inn på. Framtida ventet, og hun skulle gjøre sitt for fredens sak. Kultivering av menneskesinnet var håpet for verden, barna og de unge ville hun henvende seg til.

Jorda skulle sprenges – sa du –  
Svinne i et stjernerap?  
Rommet åpne seg og sluke  
Oss som småfisk i et gap.  
Ennå sitter vi på tua  
Litt for villig sang du død  
For jeg kjenner livet lever  
Jorda ligg i barselsnød,  
Føder muldens nye arving  
Morgen gryr av tidens natt  
Og til framtids barn og ungdom  
Kommer livet atter att.

*(Fra Livet svikter ikke livet, 1960)*

## **Oppdrager**

Vi var i 1970-årene, det var hippietid, med fri oppdragelse og løssluppen sex i luften. For Ingeborg var det et overveldende ansvar å ha ungdom boende i huset, der snudde pendelen andre veien. På Fredheim var det faste tider, arbeid, nøysomhet og gammeldags dyd som gjaldt. Tobakk og alkohol var det ikke snakk om, noe som har resultert i at vår før nevnte datter har omtalt oss som ”avholdshippier”. Vi hadde knapt tid å lese en avis, det sto en gammel radio et steds, TV fantes ikke. På sin måte var det som et klosterliv – selv om det må sies at noen fant kjærestene sine i dette miljøet. Ingeborg jobbet, og vi hang på så godt vi kunne. Hun tok opp igjen arbeidet med å iscenesette Kinck og Wergeland, utsmykking av Mostu skole på Strandlykkja ble realisert, Suttunggrupper oppsto rundt i landet, Suttung

forlag vokste, det var hektisk aktivitet i Suttungteatret og på Fredheim. Landet skulle gjenoppbygges, med *Velferdsstaten* og *Rettsstaten* som vårt beste forsvar:

Velferdsstaten, velferdsstaten

Den kan bli til

Hva vi vil.

I vår hånd en skaperkile

Ytre vilkår for vår ånd.

Velferdsstaten, velferdsstaten

Ilden fanget i vår hånd!

*(Fra Velferdsstaten, 1956)*

Også i det pedagogiske arbeidet gikk hun ofte mot strømmen. I en tid hvor barna lærte ”meget er forskjellig, men det er utenpå,” hevdet Ingeborg ”ulikheten er vår styrke”. Det var ikke comme il faut å bruke eventyr i arbeidet med barn i etterkrigs-Norge, troll og trusler fra onde krefter stemte ikke med 1950-tallets colgateideal. Ingeborg dro freidig fram de norske folkeeventyrene, og barna fikk fryde seg over å kappe hodene av trollet. Norrøn mytologi var tabu, men Ingeborg nektet å la nazistene få eierskapet til kulturarven vår og satte opp *Mytespillet* sitt med barna. Det var vanskelig å beskyldte henne for nazisympati, så det fikk passere. Hun var heller ikke redd for å la barna pugge tekst, be dem lære historie eller tilegne seg kulturarven vår. ”Først når du virkelig kan noe, når du eier din kultur og er trygg på egen identitet, har du noe å dele med andre,” kunne hun si. Hun beveget seg fritt mellom bibel og myte, sagn og fortellinger, klassiske tekster og samtidslitteratur. Opplysning og kunnskap var motvekt mot fascismens barbari, og det var sult i Norge, sult etter kunnskaper, mening og livsinnhold.

### **Arbeid og fest**

På Fredheim var det av og til mer å gjøre enn vi satte pris på, men arbeidet opplevdes nødvendig, og det var mange fester, med mat fra åkeren, lys og glede – fra de små festene ”på huset”, til store merkedager. Det var feiring av personlige begivenheter og kunstneriske triumfer, det var julen med stjernen over barnet, påsken med livstro, pinsen med uttrykksevne. Det var 1. mai og 17. mai...

I det bitte lille landet

På den bitte lille kloden

Bor et folk som bittert lærte seg

Hva fred og frihet er.  
Og ved lov er landet bygget  
Og ved rettferd er det trygget,  
Norge speiles i hvert hjerte  
gjennom dikt og folkesang.

*(Fra På en bitte liten klode, 1960)*

I Ingeborgs feiring ble høy og lav stil brukt om hverandre, og det hverdagslige fikk plass i høytiden:

Duk bre deg ut  
og duk dekk deg opp  
nå pynter vi julebordet.  
På bestefars plass sett vi oldefars kopp  
Og trekker fram kubbestolen.  
Vi har inga glass, dom har unga knust,  
Men skøttpremier har vi  
Og sølvdåpskrus.  
Og hver lyt ha litt  
Ifra hemmet sitt,  
Så blir det av alle slaga.

*(Fra Julebordet, 1960)*

Og så høydepunktet i året: den årlige feiringen av Wergelands fødselsdag 17. juni. Blomstertoget til hans ære talte tusenvis av mennesker, og E6 gjennom Tangen ble sperret mens sangen duvet over asfalten:

Tvilens fjell vil vi flytte med tro  
Og vårt tålmod, vår flid bygger bro  
Over motgangens tornville kløft.  
Gi oss hånd, ta i ring, gjør et løft!  
Og når skjønnheten dekker hver vegg  
Vår og hvitveis og duftende hegg  
Skal du høre av fuglenes sang  
At just her red 'n Henrik en gang.

...

Når det spirer en gang i vårt spor  
Er det Wergelands tanker som gror.

*(Fra Steinbarnas sang, 1935)*

Midt i det hele, det vil si, fra kl 4.30 om morgenen til lesingen begynte, pluss av og til på formiddagen, fant Ingeborg tid til å skrive. Som vi har sett, tok hun ofte utgangspunkt i det lokale, jordnære, som hun løftet opp og ga almengyldig betydning. Mellom alvorfulle dikt og brevskrivning ble en perlerække av folkelige situasjonsbilder til:

Rop på onga –  
Steng inn bikkja  
Og sett skåta foran døra!  
Dom er kommet hele flokken.  
Trysling, solong, odalskara.  
Alle bærer neverkonter,  
Huttetu så spreke slanke  
Senesterke spretne kropper.  
”Kniven sitter løst i slira.”  
”Herre Gud – hva skal vi gjøre?”  
”Få inn onga – lukk att døra!”

*(Fra Lørdagskveld i fløtinga, 1954):*

### **De store spørsmålene**

Ærefrykt for og kjærlighet til Grunnloven var en del av oppdragelse og virkelighet i Ingeborgs generasjon. De husket tross alt 1905 fra barndommen, 1814 var ikke så langt borte, og krigen ennå nærere. Ingeborg var opptatt av veivalgene våre, og av nasjonens veivalg. I en rekke viktige spørsmål: synet på dødsstraff, NATO, militærvesenet, EF (EU), Alta-sak var hun uenig med Arbeiderpartiet. Likevel var dette hennes parti, og hun fortsatte å skrive for arbeiderklassen, og for partiet. Kampen mot grådighet og utbytting var ikke ferdig, og ble stadig mer aktuell. Fienden var den samme, men den internasjonale storkapitalen hadde mange hoder, forholdene var blitt uoverskuelige.

....  
De greide Cæsarkampen.  
De formet velferdsstaten.  
Det er en ganske annen makt  
vi kjemper mot i dag.  
en hjernemekanisme  
men uten sårbart legem,  
storfinansens bestemmer  
fra lønning til mat.

Den vet hva vi har på oss  
og hvor vi kan bevege oss,  
den regner ut fornødenhet  
og hva vi kaster av.  
Den angir boligstrøket  
hvor lønna makter leien,  
den bastebinder fremtiden  
i barns utdanningsgrad.

*(Fra Prolog til Folkets hus landsmøte i Oslo 1980.)*

Hun var livredd for at vi skulle komme med i EF, redd for å miste suverenitet, redd for de gamle mennene i EF-parlamentet, redd for å miste det vi ennå hadde av demokratisk kontroll, redd for hva oljen ville gjøre med oss. Vi hadde reist rundt med anti-EF programmer, det stakkars publikumet var blitt bombardert med Romatraktat og lovparagrafer og menneskerettigheter, og man kan i sannhet si at Ingeborgs ord ikke gjenspeilte et nyansert syn:

Har du lest Roma-traktaten?  
Les den før vi låses inn.  
Mussolini han vant krigen  
Brandt kan verve sønnen din.

*(Fra anti-EF-program, 1972)*

Den natten avstemmingsresultatene ble sendt på radio lå hun blek og tynn til sengs. Resultatene svingte mellom ja og nei-siden, og hun ble tydelig merket av spenningen. Jeg var redd hun skulle stryke med denne natten, slik gikk det inn på henne, men hun livnet til da nei-siden, med knapp margin, vant avstemmingen.

Ingeborg var engasjert i de store spørsmålene i sin samtid, men kunne vende seg til de gamle grekerne for å få svar – til Bibelen, mytologi, mysterieskrifter, til Dickens, Hugo, Elliot, Dostojevskij, Toynbee... hun beveget seg i et univers der alle menneskelige uttrykk var samtid. ”Jeg kunne aldri overlevd krigen uten å kjenne Machiavelli,” kunne hun si. ”Han lærte meg hvilke mottrekk folket kan gjøre i forhold til makthaveren” – og det var livsviktig å kunne Shakespeares kongedramaer. Like viktig var det å forstå bildene på det individuelle plan. ”Når det står at Maria var jomfru, må vi huske at det er mange tolkinger for hvert oversatte ord i bibelen, at det dreier seg om et gammelt symbolspråk. Bildet sier noe om

renheten i Marias sinn.” Og så filosoferte vi videre på hva det mon ville si at Maria hadde et rent sinn... Et verk måtte undersøkes ut fra den tid det var blitt til i, symbolene og billedspråket i verket studeres og forstås. Men det essensielle i verket var eviggyldig og evigaktuelt. Og skulle lære oss å bli mennesker:

Motsatt instinkt, motsatt drift å si det:

”Kom, du er min bror, du er min like.”

Men av ordene: ”du er min like”

Framsto *Mennesket* på jorderiket.

(Fra *Mennesket*, 1962)

Våren 1989 ble det i Birkelunden i Oslo avduket en minnestein over de norske frivillige som falt i den spanske borgerkrigen. Et sitat fra Ingeborgs dikt *Den internasjonale Brigades kirkegård* ble valgt som inskripsjon på steinen.

Når verdensharpen engang kan varsle bedre kår,

senk flagget, kamerater, for Brigadens kirkegård.

(Fra *Den Internasjonale Brigades kirkegård*, 1938)

Senere samme år døde Ingeborg etter en tids sykdom, nesten 94 år gammel. Forfatterskapet hennes speiler mye av det 20. århundres historie. Det er fylt av alvor, men også av situasjonskomikk og varme. For Stange og Hedmark er det en skattkiste, og kan gi regionen muligheter til identifikasjon, selvfølelse, selvforståelse og glede. Det er en uutnyttet ressurs som ligger der for framtida.

## **Ingeborgs søstre**

I et temahefte om kvinner fra Stange har jeg lyst å fortelle litt om søstrene til Ingeborg: Inga Louise, Hilda Johanne og Ragna, som alle var betydningsfulle kulturbærere.

Yngstejenta Ragna møtte sin framtidige mann, Eivind Groven, på lærerskolen. Han var hardingfelespiller, innsamler av norsk folkemusikk og ble en av våre mest kjente komponister. Ragna var en habil sanger, hun sang romansene hans, og skrev også tekster som han tonesatte: *Allehelgensdag* (for damekor) og *Naturens tempel* (for kor og orkester).

Gjennom Ragna ble Eivind Groven kjent med Ingeborg, og skapte flere verk inspirert av diktningen hennes, noen av dem er komponert på Tangen, som det store kor- og orkesterverket *Brudgommen*.

Hilda Johanne var, til tross for psykisk sykdom, kjent som en dyktig og omsorgsfull pedagog, noe Oddvar Nordli har understreket. Det finnes vakre salmer etter henne, *Kom stille inn* er tonesatt av Eivind Groven.

Eldstesøsteren Inga Louise utvandret som ung til USA og kom til å ha sitt livsvirke i Beloit, Wisconsin. Under andre verdenskrig gjorde hun en stor innsats i Norgeshjelpen. Hun var et samlingspunkt for norske og hadde rett som det var besøk av mer eller mindre kjente personer fra Norge. Da hun på 1980-tallet kom tilbake til Norge, husket hun ennå eventyr og historier fra barndommen på Tangen, noen av disse er samlet i boken *Louises eventyr*, som kom ut på Suttung forlag.

På kirkegården på Tangen ligger gravene til Hagenfamilien side om side. Gravstenen til Ingeborg Refling Hagen og Hilda Johanne Hagen er smykket med en liten Kristusstatue av Gunnar Jansson. Ragna og Eivind Grovens gravsten har en innfelt glassmosaikk, utført av Inger Kvarving. Louise Larsen og broren Gustav Hagen fikk samme grav som foreldrene, Johanne og Hans Hagen. Bare broren Hjalmar er begravet i USA. Tangenbygda har fått kulturhistorisk betydning gjennom bl.a denne familiens virke.

### **Jentene på Fredheim**

Siden dette nummeret av Stanges historielags årbok er viet kvinner fra Stange, vil jeg til slutt understreke den betydningen de mange jentene som gjennom kortere eller lengre tid var bosatt på Fredheim har hatt. Ingeborg mente at kvinnen var det sterke kjønn, og at de, som henne selv, tålte lange og harde arbeidsdager. Jentene som gjennom årene har bodd på Fredheim har virkelig hatt lange arbeidsdager. De har laget 17.juni-blomster, stukket fingrene til blods på dypfrossen uer fra Barentshavet, fått unna himmelhøye stabler med oppvask, båret kulisser, ryddet kostymelager – og samtidig pugget de små eller store roller til neste oppsetting på teatret, de ledet litteratur- og teatergrupper for barn og unge, øvde inn sanger, skrev avhandlinger, holdt hjulene i gang, og var en forutsetning for livet på Fredheim og prøvene på teatret.

Her nevner jeg noen enkeltpersoner, ikke de som andre steder i landet har arbeidet med barn og unge, teater og kulturarbeid, eller alle de som deltok som skuespillere på Suttungteatret, men noen av de som gjennom tid slo seg ned i bygdene rundt Hamar, og har vært med å prege kulturlivet her. Maleren Grethe Schei og teaterviter Kristin Lyhmann er allerede nevnt. Til

listen må føyes den produktive forfatter-professoren Aslaug Groven Michaelsen; pedagogen Anne-Gry Kippersund, levende formidler av kunst og kultur og ”mor” til Ungdomsteatret og Turnékompaniet; forfatteren Karin Sveen, som hentet inspirasjon og fikk sitt første lyttende publikum i Fredheim-miljøet; skuespilleren Karen Høie, som sammen med meg startet ”Galleriet vårt”, forløperen for Stange kunstforening og sentral i Klomadu teater, Teaterforum og Kulturproduksjoner; maleren Valborg Sirnes, som grunnla Stange kunstforening; musikkviter Anne Jorunn Kydland, dirigent for Fredheimkoret; museumsleder Ragnhild Nyhus, som har betydd mye for museumsformidlingen i Hedmark; pedagogen Siri Lappegaard, som har drevet lese- og teatergrupper for barn og unge i en årrekke; Jorunn Skjeggestad, gjennom år en viktig del av dagliglivet på Fredheim; Åse Kathrine Johnsen, leder for Steinerskolen på Hedemarken; pedagogen Brita Halrynjo, prestene Svanaug Ljødal, Turid Hoffart... Jeg stopper her, og fortsetter heller ikke med ”neste generasjons” innsats og betydning. Men eksempler som Turnékompaniets nåværende vitale og oppegående virksomhet på Hamar teater, eller sitatet jeg begynte artikkelen med, vitner om at inspirasjonen fra Ingeborg fortsatt er levende, og ennå har store ringvirkninger. Denne delen av arven fra Ingeborg er et utforsket felt.

#### **Du kan lese mer om Ingeborg her:**

- Bukdahl, Jørgen *Om Ingeborg Refling Hagen i Det skjulte Norge*. Kbh 1926 -gjenutgitt 1981.
- Egeland, Kjølvs *Ingeborg Refling Hagen i Norsk Litteraturhistorie* (red Edvard Beyer) -bind 5: *Mellomkrigstid*, Cappelen Forlag 1975.
- Gundersen, Svein (red) *Av skalden fikk vi landet*. Festskrift til Ingeborg Refling Hagen på hennes 85-årsdag, Suttung forlag 1980.
- Gundersen, Svein *En dikter – et århundre*. Biografisk skisse, Maihaugen museum, til Sommerutstillingen på Aulestad 2001
- Hagen, Ingeborg Refling *De unge* Aschehoug, Oslo 1979
- Hagen, Ingeborg Refling *Gnister i mørket* Aschehoug, Oslo 1980
- Hagen, Ingeborg Refling *Løftet må holdes* Aschehoug, Oslo 1981
- Kraugerud, Alfild *Dikteriske virkemidler hos Ingeborg Refling Hagen*. Aschehoug 1951.
- Lappegaard, Siri (red) *Ingeborg Refling Hagen – uklar myte eller bevisst pedagog*, artikler om pedagogiske ringvirkninger. Oplandske bokforlag 1995.
- Myhren, Dagne Groven (red) *Etterord i Livet svikter ikke livet*, diktantologi Aschehoug 1985.
- Michaelsen, Aslaug Groven *Ingeborg Refling Hagen som teaterbygger i Velkommen til samarbeid*. Innledninger til Suttungteatrets forestillinger, bd. 2, Tangen 1990



Steen, Gunnar (red): *Eventyrets landeveier. Foredrag v Ingeborgdagene 1995*, Tangen 2000.

Thorsen, A (red): Norsk årbok for barne- og ungdomslitteratur, 1980

Ystad, Vigdis *Ingeborg Refling Hagen som modernist og ekspresjonist*. Norsk litterær årbok 1995, s. 134–150.

Ystad, Vigdis *Ingeborg Refling Hagen i Norsk kvinnelitteraturhistorie*. 1988-1990.

**Fra internett** (aug 2013):

[http://no.wikipedia.org/wiki/Ingeborg\\_Refling\\_Hagen](http://no.wikipedia.org/wiki/Ingeborg_Refling_Hagen)

<http://kulturprod.no/index.php/artikler/biografier/71-ingeborg-refling-hagen>

<http://www.ingeborgmuseet.no/irh/index.htm>

[http://no.wikipedia.org/wiki/Stein\\_skole](http://no.wikipedia.org/wiki/Stein_skole)

Svein Gundersen fikk sin teaterfaglige og kulturelle skoleing ved Suttungteatret og på studiestedet Fredheim. Han bosatte seg i Stange kommune, senere på Hamar, og virket i mange år som forlegger, teatersnekker, scenograf, skuespiller, regissør, leder av privat kunstgalleri, teaterleder og pedagog på Hedemarken. Han er pt professor i drama og teater ved Høgskolen i Oslo og Akershus, institutt for estetiske fag, og arbeider også som freelanceregissør og dramatiker.